

Benonisen, R. & Viken, A. (2025). Tilrettelegging for friluftsliv i Nord-Troms. I A. Viken, G. Svensson & R. Benonisen, *Friluftsliv og besøksforvaltning*. (s. 177–204). Fagbokforlaget. DOI: <https://doi.org/10.55669/oa481109>

Kapittel 9

Tilrettelegging for friluftsliv i Nord-Troms

Rune Benonisen og Arvid Viken

Innledning

Nordreisa er den største kommunen i Nord-Troms, med arealer som rommer et alpint fjellandskap, et viddelandskap, flere dalfører og flere lakseførende elver. En av disse, Reisaelva, er kjent for sitt vakre landskap og muligheten for å få storlaksen på kroken. Som del av vassdraget finner vi den største naturattraksjonen i området: Mollisfossen (269 meter fall). Fossen er et turistmål som betjenes av flere lokale elvebåtselskaper, men fossen kan også nås ved å vandre langs stien som følger elva. Innerst i Reisa dalen er det anlagt en nasjonalpark, mens elveosen er naturreservat. Kommunen har også en betydelig kystlinje. Kommunen har cirka 4800 innbyggere, med Storslett som kommunesentrum. Der ligger også et besøkssenter for nasjonalparken. I kommunen er ymse servicenæringer det største næringsfeltet, mens landbruk og fiske som var dominerende tidligere, først og fremst foregår i kombinasjon med andre næringer. Flere reinbeitedistrikter benytter areal i kommunen vår, sommer og høst. Nordreisa grenser til Guovdageaidnu i sør og Finland i sørøst, og videre Kvænangen, Skjervøy og Kåfjord. Kommunene utgjør regionen Nord-Troms. Regionen er preget av å ha hatt en betydelig innvandring fra Finland, noe som har bidratt til en levende kvenkultur og kvenske kulturminner. Kommunen ynder derfor å si at den har preg av tre stammers møte.

Med et område som strekker seg fra et fjord- og fjellandskap til Finnmarksvidda er friluftslivsmulighetene svært varierte. Likevel har de et begrenset omfang – Reisa ligger midt mellom Tromsø og Alta, men byene ligger henholdsvis tre og to timers kjøring unna. Friluftaktiviteter utøves derfor i hovedsak av innbyggere i kommunen, dernest av innbyggere i nabokommuner og et antall tilreisende. Nordreisa er næringsmessig sett ingen betydelig reiselivskommune – i underkant av seks prosent har sitt arbeid innenfor reiselivets kjernenæringer. Tilreisende kommer i hovedsak som kjørende langs E6, eller over den lokale flyplassen Sørkjosen lufthavn. I kommunen er det godt tilrettelagt for turliv og skiløping, og Reisaelva tiltrekker seg både kanopadlere og laksefiskere i normalår. I perioden 2022–2024 var elva stengt for fiske etter en periode med nedadgående gytebestand. Fjellene omkring er også arenaer for jakt og fiske. I kommunen er det et aktivt turlag, knyttet til DNT-systemet, og Nord-Troms Friluftsråd har de seinere år anlagt turløyper, dagsturhytter og en sherpasti. Vi skal beskrive noe av dette i kapittelet, samt gjennomgå funn fra en undersøkelse av reisefolks syn på tilrettelegginga i kommunen. I Nordreisa

er under fem prosent av arealet bebyggt. Noe av det ubebygde arealet er godt tilrettelagt for friluftsliv, både i sentrumsnære områder og i mer avsidesliggende områder, samt i verneområder.

Hensikten med kapitlet er å beskrive ulike tilretteleggingstiltak slik de kan arte seg i praksis, litt om begrunnelsen for tilretteleggingene, hvilke aktører som har gjort tilrettelegginga og hvordan den arter seg i dag. Selv om eksemplene er stedsspesifikke, tror vi de kan illustrere prosesser og tilrettelegging som har paralleller mange andre steder. Vi skal først beskrive de sentrumsnære områdene, dernest se nærmere på Reisa nasjonalpark. De sentrumsnære områdene omfatter elveosen, stier og annen tilrettelegging i fjella omkring (se kart i Figur 9.1 og 9.2). I Figur 9.2 har vi tegnet inn de områdene vi vil beskrive nærmere, markert i kartet med en figur og en boks.

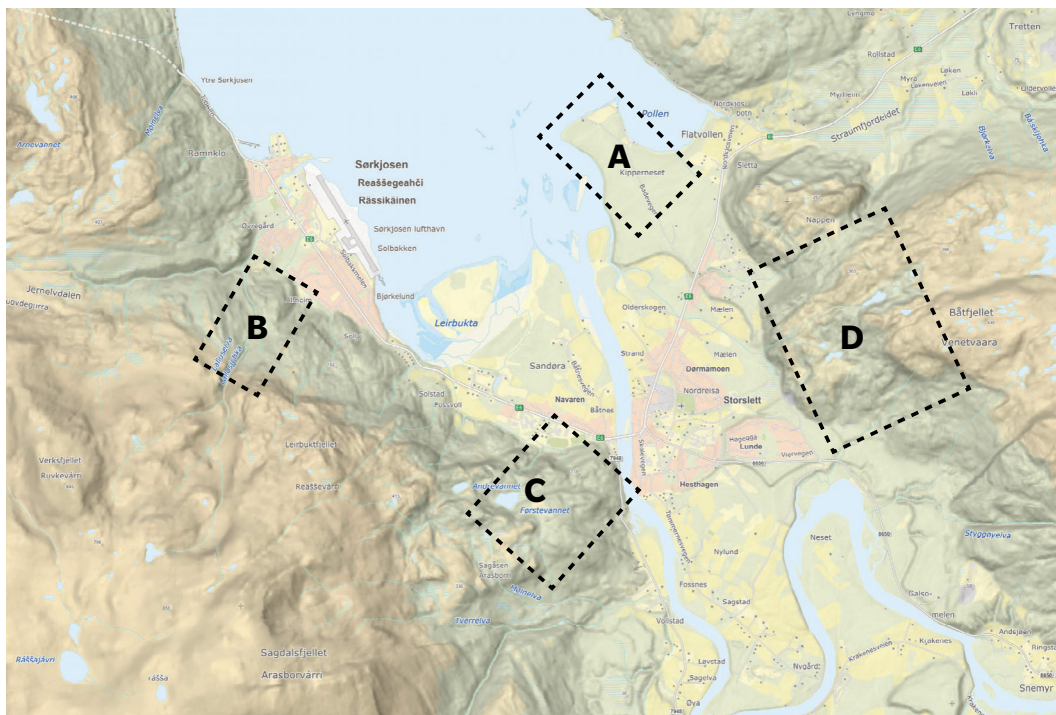
Figur 9.1

Viser et utsnitt av Nordreisa kommune samt nabokommuner (Kilde: Norgeskart.no)

Figur 9.2

Tilrettelegging i nærområdet til der de fleste innbyggerne bor

Sentrumsnær tilrettelegging

A: Reisautløpet naturreservat og Kvænes friluftsområde

Ved utløpet av Reisaelva har det gjennom årtusener blitt dannet et stort elvedelta – i dag omfattet av området fra Storslett til Sørkjosen. Store deler av selve utløpsområdet er fredet som naturreservat (*Reisautløpet naturreservat*) – først og fremst for fugler – og har status som *Ramsar-område*, en internasjonal fredningskategori hovedsakelig for våtmarksområder. I randsonen til reservatet ble det med støtte fra staten i 1991 kjøpt et område som fikk status som statlig sikret friluftsområde (se kart i Figur 9.1). Flere veier og stier går inn i naturreservatet. I 2005 utarbeidet Nordreisa kommune en tilretteleggingsplan for området. Hensikten var å restaurere noen rasteplasser og forsterke enkelte av stiene, som på det tidspunktet bar preg av stor slitasje. Tiltaksplanene ble godkjent av Statsforvalteren (tidligere Fylkesmannen),

og i 2008 ble de planlagte tiltakene gjennomført. I dag er området enkelt tilgjengelig. Det er ikke gjort konkrete besøkstallinger, men det anslås at det årlig er 10–15 000 besøkende. Stedet har først og fremst blitt et populært tur- og aktivitetsområde. Både statusen som vernet område, og det statlige engasjementet bidro til at det ble lettere å finansiere tilrettelegginga. Hva det er som skaper attraktiviteten er ikke analysert, men henger trolig sammen både med nærheten for innbyggerne, at det er flatt og kan brukes av mange ulike brukergrupper, at det er naturskjønt med strandenger, sandstrand og en naturlig furuskog som går helt til fjorden. Det kan være en potensiell konflikt mellom formålet med vernet (for fuglelivet) og omfattende og forstyrrende ferdsel som også gir slitasje på sårbar vegetasjon, ved at folk finner nye veier, stiene utvider seg, og flere rasteplasser tas i bruk enn de som er tilrettelagt. Tilrettelegginga i området er et eksempel på slik tilrettelegging skaper mer ferdsel, som igjen krever styring og forvaltning. Hvis man ikke lykkes med tiltakene, vil kanskje behovet for enda mer tilrettelegging og andre former for regulering kunne bli aktuelt.

Figur 9.3

*Bildene viser den tilrettelagte stien ved Kvænnest, innenfor Reisaautløpet naturreservat
(Foto: R. Benonisen)*

B: Friluftsområdet ved Goppa og stiene til Truisku

Opp fra og rundt Sørkjosen, fem kilometer vest for Storslett (kommunesenteret), er det en del veier og stier. For eksempel turstier som benyttes som skiløyper om vinteren. En av stiene mot fjellet går opp til Truiskifossen og videre til en fjellrygg med tre varder (se kapittel 13 i denne boka). Ett mulig startpunkt er ved Kronebutikken i Sørkjosen, egentlig et tun med gamle bygninger og med en tilrettelagt parkeringsplass. Første del av stien går gjennom et statlig sikret friluftsområde med tilrettelagte stier. Etter noen hundre meter går stien over i en relativt nylagt gangvei, vel en meter brei, sandbelagt, markant i terrenget. Den går mer eller mindre rett opp, god å gå på, godt tilrettelagt. Like over skoggrensa er det satt opp ei dagsturhytte – enkel hytte med benker og ovn. Derfra fortsetter veien som sti, gjennom ei bratt ur (med ei elv) som på 2010-tallet hadde blitt tilrettelagt med trinn, nedlagte stiger og gelender av vaier. I 2023 ble denne strekningen erstattet av ei sherpatrapp. Tilrettelegginga aktualiserer noen spørsmål. Det var en enkeltperson som i sin tid startet arbeidet med tilrettelegging av det som opprinnelig var et vanlig tråkk eller en sti. Etter sigende ble tilrettelegginga gjort utelukkende med egeninnsats fra en liten gruppe pensjonerte entusiaster, uten noen form for institusjonell forankring og trolig heller ikke på bakgrunn av formelle planer og vedtak. Stiene ble over tid omformet til en meter- brei vei med rekkverk, vanddrenering, trinn og små rasteplasser. Alt ble gjort med håndmakt, hakke, spade og spett. Resultatet var imidlertid litt skjørt – i 2021 hadde en del falt sammen. Da personen døde var det ingen til å ivareta tilrettelegginga. I 2022 tok Nord-Troms friluftsråd på seg ansvaret for fasilitetene og bygde ei steintrapp i øverste del i samarbeid med grendelaget i Sørkjosen som nå står som formell eier av trappa.

Dette er et godt eksempel på hvordan en opprinnelig enkel sti over noen år transformeres til en turvei med høy grad av tilrettelegging, og økt bruk (se også kapittel 13). Vi kan også se på tilrettelegginga som en form for sosial verdiskaping ved at flere av bygdas eldre engasjerte seg i arbeidet og fikk en møteplass. Det har også beboerne fått – stien er i dag en av de mest populære i Nordreisa.

Figur 9.4

Den gamle stien og den nye trappa opp fra Truisku (Foto: A. Viken)

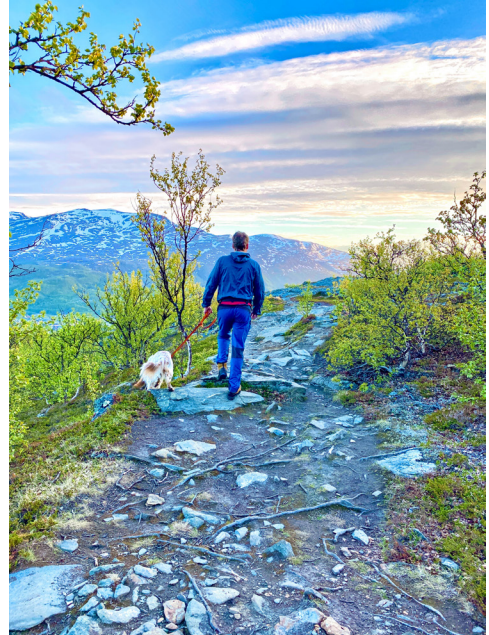

C: Jyppyrä og Lundefjellet (Baiskivarden)

Øst for Storslett ligger den tydelige og markerte fjelltoppen Jyppyrä (876). Denne nås fra to sider. Den ene stien går forbi to varder populært kalt *Førstevarden* og *Andrewarden* (eller Baiskivarden som den egentlig heter) på Lundefjellet. Begge vardene har i et par tiår vært godt besøkte trim- og turmål. På et tidspunkt satte folk fra boligfeltene opp trimpostkasser. Ganske snart ble det stor intern konkurranse om å besøke disse, og dette skapte et turmål mange lett tilgjengelig fra de største boligfeltene i kommunesenteret Storslett. Det ble ikke gjort andre tilretteleggingstiltak. I mange år var turen vært en del av turtrimoppelaget UtiNord til Nord-Troms friluftsråd, med det meste rundt 800 registreringer (hovedsakelig mai-oktober). Veien videre til Jyppyrä er mye mindre brukt – i 2022 ble det registrert rundt 70 gjennomførte turer dit.

Figur 9.5

Bildene øverst viser en trimmer på tur på stien i Lundefjellet og slitasjen og erosjonen som har oppstått over mange års bruk. Bildet nede til venstre viser en turgåer på toppen av fjellet Jyppyrä. Bildet nede til høyre viser Reisautløpet og fjellet Jyppyrä i bakgrunnen. (Foto: Rune Benonisen og Eirin Henriksen)

Ved vardene i Lundefjellet og langs stien dit er det gjort lite tilrettelegging. Stien som begynner en kilometer fra sentrum (Storslett) er markant i landskapet. Noen steder er det stor og synlig slitasje, i hovedsak fordi folk ikke følger de samme tråkkene, men lager nye hvor vegetasjonen slites og jordsmonnet eroderes av rennende vann. Resultatet er stor og synlig slitasje. Påvirker det naturopplevelsen på noen måte? Reduserer det omfanget av bruken? Hvor stor negativ betydning har dette for plante- og dyrelivet i området? Eller er dette bare et estetisk problem? Slike spørsmål kan knyttes til området, og til svært mange friluftsområder.

Det har vært en lav grad av tilrettelegging – i første omgang bare ei bok folk skrev navnet sitt i – men likevel ble det et mye besøkt turmål. Det er ingen aktiv forvaltning av stien eller området, det er en privat grunneier. Dermed kan ikke kommunen eller andre institusjoner gjøres ansvarlige for skader og slitasje, ei heller påkalles for skjøtselstiltak. Hvis «noen» kommer til at stien bør repareres, kanaliseres, revegeteres eller forsterkes, er det uklart hvem som skal ta ansvar for det. Og hvilke rettigheter har grunneieren. Kan vedkommende stenge ferdselen hvis skadene blir store?

Figur 9.6

Bildet nederst viser et parti av stien i Lundefjellet med stor slitasje, som følge av kombinasjonen tråkksvak vegetasjon, tynt jordsmonn og bratthet (Foto: R. Benonisen).

Bildet øverst viser en annen sti på vei mot Jyppyrä som har mindre bruk, mindre bratthet og betydelig mindre slitasje på stien (Foto: R. Benonisen)

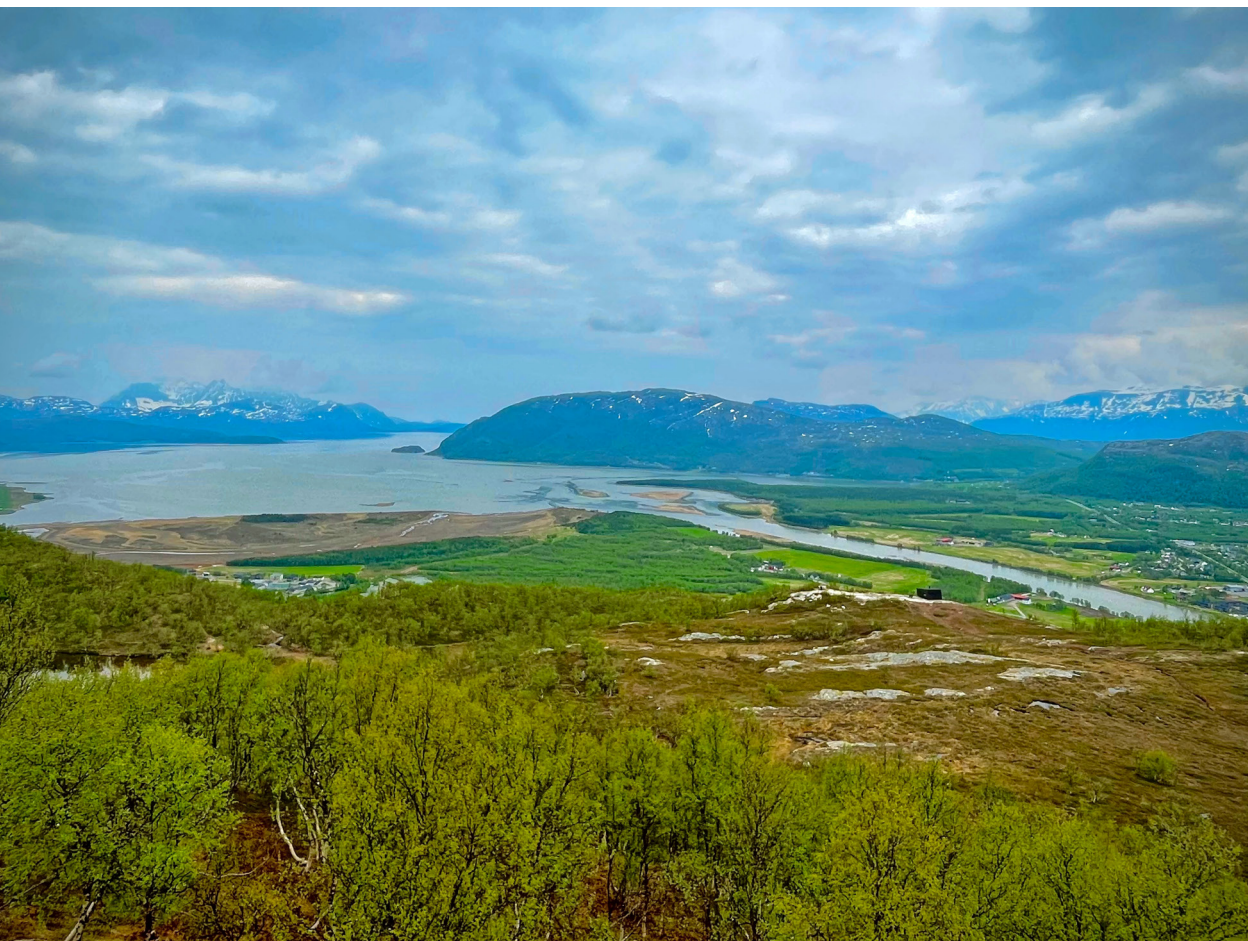

D: Saga Skistadion til Dagsturhytta

I 2018 ble et område i tilknytning til Saga langrennsstadion, vel en kilometer fra Storslett, sikret som statlig friluftsområde. Området rommer flere skitraseer, som delvis også benyttes som turløyper om sommeren. Her er også starten på stier til et nærliggende fjell (Arasborvarri/Sagdalsfjellet eller Snøfonna, med høyeste punkt 978 meter over havet). I samarbeid med Nordreisa kommune satte Nord-Troms friluftsråd opp ei *dagsturhytte* på en fjellnut i området, mellom Saga skistadion og Storslett vest. Punktet var ikke et turmål tidligere, men etter plassering av hytta økte bruken fra omtrent null i 2021 til 1000 i 2022, og opp mot 1500 i 2023. Det tar mellom 30 og 45 minutter å gå fra parkeringsplassen(e) til hytta. Det er tydelig at stiene utvides og slitasje oppstår, særlig i bratte partier hvor vannet får grave. Dagsturhytta kan kalles en *konseptuell* tilrettelegging. Nord-Troms friluftsråd har satt opp flere slike hytter (det er en i hver av Nord-Troms-kommunene). Dette har vist seg å være populære tiltak og eksempler som klart og tydelig viser at «tilrettelegging virker» når målet er å skape større aktivitet – og gjennom det kanskje bedre folkehelse. Det kan også på lengre sikt tjene som et eksempel på hva som skjer i et ikke-tilrettelagt naturområde når nye turmål etableres uten at det gjøres andre tilretteleggingsgrep, som for eksempel forsterkning av stier eller anleggelse av toaletter.

Figur 9.7

Dagsturhyttene på Storslett (øverst til venstre) og Alteidet (øverst til høyre) (Foto: A. Viken). Bildet under viser dagsturhytta i forkant til høyre og utsikten ut over Reisautløpet (Foto: Rune Benonisen)

Planlegging av en dagsturhytte i regi av et friluftsråd

Bearbeidet intervju med Eivind Høstmark Borge

Noen har fått en ide om å sette opp ei dagsturhytte i Nord-Troms. Hvordan er prosessen? Den vil være omtrent som følger. Ideen kan komme fra hvem som helst, men når det gjelder tiltak som ei dagsturhytte, vil dette som regel være friluftsrådet, kommunen eller en frivillig forening som lanserer ideen. Nord-Troms Friluftsråd synes å ha ideer om dagsturhytter i hver kommune i regionen. Administrasjonen vil først legge idéen fram for eget styre. Fås det tilslutning, vil det bli tatt inn i en handlingsplan for organisasjonen. Friluftsrådets leder kan være sentral i saka, og vil selge inn tanken der han eller hun finner det hensiktsmessig. Neste steg er å finne ut hvor hytta bør settes opp. Dagsturhyttene legges fortrinnsvis et sted nært en sti eller et stisystem. Tilgjengelighet og opplevelseskvaliteter kan utgjøre kriterier for hvor hytta bør ligge. Eventuelle interessekonflikter bør avklares tidligst mulig. I prosessen vil man rådføre seg med lokale aktører, for eksempel lokale ildsjeler. I Midt-Troms vil dette kunne være de såkalte toppturvaktmestrene, mens det i Nord-Troms er Ut i Nord som er overbygninga.

Når man har bestemt seg, er avklaring med grunneieren et sentralt punkt i prosessen. Det vil gjelde både selve plasseringen og tilkomsten. Om man vil forsterke stien, krever også det tillatelse fra grunneier. Det er ofte et skjønnsspørsmål hva slags tillatelser man må ha. Kun fysiske inngrep krever formelle tillatelser. Eksisterende stier krever ikke tillatelse, men for å sette merker, for eksempel rødmerkede pinner eller retningspekere, så må det godkjennes av grunneier. Neste steg i prosessen er å skaffe nødvendige tillatelser, og eventuelt tinglysing av eiendommen. For dagsturhytter kreves det tinglyst eiendomsrett, feste- eller leierett i minimum 30 år, eller en avtale på minimum 30 år om hytta skal stå på offentlig grunn.

Enkel tilrettelegging, som klopper, broer, gapahuker, dagsturhytter og liknende krever ikke separate reguleringsplaner. Avhengig av tiltakets omfang vil det likevel kunne utløse søknadsplikt og dispensasjon fra gjeldende arealregulering. En dagsturhytte vil for eksempel utløse dette, og en plassering i sentrumsnær utmark vil som regel være regulert som LNFR-område. Felles for enhver tilrettelegging er likevel behovet om grunneiers tillatelse. Hvis man derimot ikke får grunneiers tillatelse, kan kommunen i visse tilfeller anvende § 35 i Friluftlova. For eksempel ble den brukt for klopping på stien opp til Buren, et fjell rett utenfor Tromsø, hvor det ikke lyktes for friluftsrådet å komme i kontakt med enkelte av grunneierne for å innhente samtykke. Kommunen plikter å først forsøke å få til en frivillig løsning.

Dernest er finansiering et viktig arbeid. Tilrettelegging for friluftsliv støttes ofte med tippemidler. Skal man søke der må man ha kommunen med på laget. For å være kvalifisert for spillemidler for ordinære anlegg, må tiltakene innlemmes i kommunedelplanen for idrett og friluftsliv, eller lignende navn, under den årlige rulleringen. For eksempel må dagsturhytter legges inn der. Planen godkjennes av kommunestyret. Kommunedelplanen er ofte laget i henhold til Plan- og bygnings-

lova, men den kan også lages som en temaplan. Ut over tippemidlene finnes også en del stiftelser man kan søke til – for eksempel Sparebankstiftelsen. I Nordreisa utløser tilsagn om tippemidler kommunal matchingskapital.

Ganske seint i prosessen, når det meste er på plass, blir sakene sendt til kommunens planmyndigheter. Ideelt sett bør det være tett dialog internt i kommunen tidlig i prosessen, slik at eventuelle interessekonflikter fanges opp tidlig. Kommunen vil i slike saker ofte måtte sende ut saken på høring knyttet til dispensasjon fra arealformålet i kommuneplanens arealdel. I høringsutsendelsen vil kommunen vanligvis skrive hvordan den selv vurderer planene om en dagsturhytte. Høringspartene kan komme med merknader til tiltaket. For eksempel kan reindrifta komme med innsigelser, eller Statsforvalteren dersom han mener tiltaket er til sjenanse for reindrifta. Andre forhold kan være knyttet til naturmangfold, myr eller kulturminner. Det er altså relativt mye som må på plass før kommunen godkjenner prosjektet, eller avviser det.

Når alt er på plass, grunneiers tillatelse, dispensasjonsvedtak fra NLFR-regulering, tinglysing, kommunal godkjenning, og finansiering, kan tiltaket realiseres. Tilleggsmomenter som toalettbehov, parkeringskapasitet, adkomst og tilhørende infrastruktur må selvsagt også ha vært vurdert underveis. Sist, men ikke minst er avtaler om drift og vedlikehold avgjørende.

Et tiltak som ei dagsturhytte i Nord-Troms blir altså til i et samarbeid mellom friluftsrådet, arkitektfirmaet (Biotope) og et byggefirma (Dividalsbygg) og kommunen, med Friluftsrådet som tiltakseier. Nord-Troms friluftsråd har utviklet et dagsturhytte-konsept, har erfaringer med slikt, og har vist at de får ting gjort. Organisasjonen markedsfører seg under vignetten Ut i Nord, som primært er et turregistreringskonsept. Dagsturhyttene i Nord-Troms er primært plassert i tilknytning til merkede Ut i nord-stier.

Et av de markante tilretteleggingsprosjektene i regionen skjer i regi av Nord-Troms friluftsråd (for fire kommuner i Nord-Troms) – **Ut i Nord** – et merke- og poenggivende infrastrukturtiltak for turaktiviteter. Det omfatter tilrettelegging av stier, skilting, parkeringsplasser, dagsturhytter, kart og informasjonsspredning på internett. **Ut i Nord** har vært en suksess hvis en ser på antall deltakere og oppmerksomheten ordningen har fått. For mange har nok også dette betydd et mer aktivt liv. Ut fra statistikken (deres hjemmeside) har antall turmål økt fra om ca 70 i 2015 til 190 i 2022. Det er ikke gjort grundige analyser, men det synes som at fem turmål i Nordreisa nær der hvor flest folk bor, står for mer enn 1/3 av registreringene. Og det mest tilgjengelige, Kvænnestien, har vært det mest besøkt hvert år siden det kom inn i ordninga i 2018.

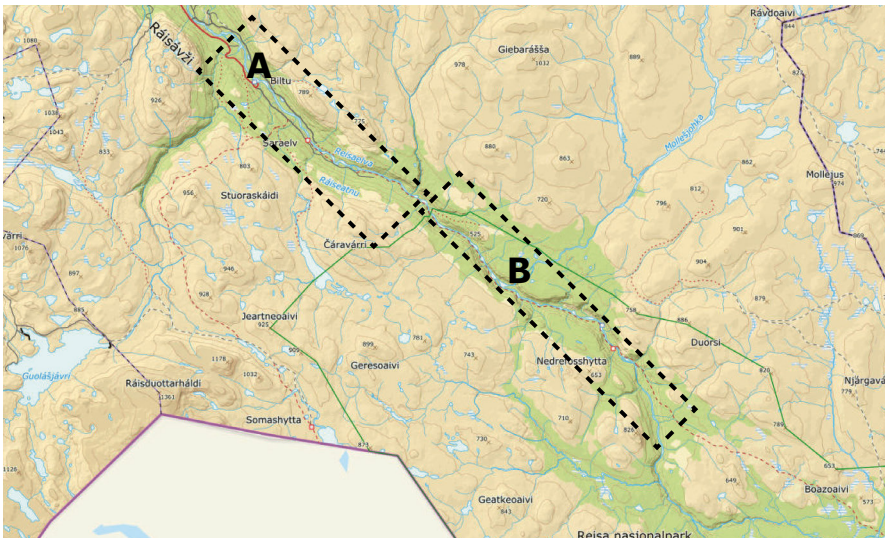
Det er åpenbart at tilrettelegging som den vi har beskrevet her, virker. Folk bruker både stiene og hyttene. **Hva** som virker, er imidlertid noe uklart. Er det slik at folk først går på tur når det er tilrettelagt? Er det bare en forflytning av folks turaktiviteter? Er det turen eller app-registreringa som er viktigst? Eller er det det at andre kan se at man er aktiv som teller? Det kan i tillegg synes som at det eksisterer en slags konkurranse blant tilretteleggerne, uten at den nødvendigvis er bevisst eller reelt. Men **mange besøkende** er i mange sammenhenger både et mål for at man har lyktes og et grunnlag for økt oppmerksomhet fra bevilgende myndigheter. Det lønner seg av og til å ha godt besøkte turmål, for eksempel ordningen med nasjonale turiststier.

Tilrettelegging i og rundt Reisa nasjonalpark

Reisa nasjonalpark ble etablert i 1986, med grensen om lag 10 kilometer fra nærmeste bilvei i Reisdalen. Eneste måte å komme til nasjonalparken på er langs sti eller med elvebåt. Tar vi også med områdene utenfor nasjonalparken, har vi et bruksområde som grovt sett kan deles opp i «Øverelva» (B), som strekker seg fra Saraelv/Kirkestillla til Nedrefoss, der ferdsele i hovedsak går på eller langs elva, og området fra Kirkestillla til Puntafoss (A) (se Figur 9.8), som er et område for mange slags friluftaktiviteter, i hovedsak vest for veien og under tregrensa. I disse områdene har det «alltid» vært omfattende ferdsel og det er mange spor både etter aktiviteter i tidligere tider og rekreasjon i nyere tid; hytter, gammer og rasteplasser som har vært brukt i sammenheng med jakt, fiske, fangst, tjærebrenning (med tjæremiler) og ordinær skogsdrift. Turismen har også en relativt lang historie. Særlig laksefiske og elvebåttransport, men også gjennom at det tidlig (ca 1927) ble bygget ei hytte for laksefisketurisme, og i 1957 en turisthytte der, DNT-hytta ved Nedrefos

Figur 9.8

Viser oversikt over to delområder i Reisdalen med tilrettelegging for friluftsliv. A er område som ligger mellom Puntaelva/Puntaelva og Saraelv. Område B omfatter innfallsport til Reisdalen og Reisa nasjonalpark ved Saraelv til Imofossen, sentralt i Reisa nasjonalpark (kart hentet fra www.norgeskart.no)

På midten av 1990-tallet ble det etablert en skogsbilvei, omtrent fem kilometer innover i dalen fra Saraelv, der bilveien i Reisadalen ender. Herfra er det litt over fire kilometer til nasjonalparkgrensa (Sieimma). Veien er bare åpen i «bærtida» fra omtrent midten av august. Det er i tråd med en avtale mellom lokale interesser, kommunen og Statskog. Gjennom området går også en merket turrute, Nordkalottruta, som i 1993 ble etablert i et samarbeid mellom Norge, Sverige og Finland. Ruta går langs grensa mellom disse landa. Troms Turlag hadde tidligere eneansvar for oppfølging av ruta, men dette skjer nå i samarbeid med verneforvaltninga. Etter avtale med reindrifta ble ruta lagt lengre nord enn den tradisjonelle ferdselsveien som tidligere gikk forbi Cárájávri/Saravann.

Figur 9.9

Viser utsikt fra Ovi Raishiin og sørover i Reisadalen (Foto: R.Benonisen)

Figur 9.10

Bildet til venstre viser utsikten sørover i Reisadalen. Nasjonalparkgrensa ved Sieimma ligger i «skyggen» lengst til høyre i bildet (Foto: R. Benonisen)

På slutten av 1990-tallet ble det som i dag benevnes som *Ovi Raishiin*, et informasjonscenter og en innfallsport til Reisa nasjonalpark påbegynt av en privat bedrift (Norveg AS og med navnet Gammetunet). I samme tidsperiode ble det bygget flere utleiehytter i randsonen til nasjonalparken, først og fremst som et tilbud til laksefiskere (i Bilto). Det ble også etablert en «elvebåthavn» (ved Nakabohallus på eiendommen Li). De aller fleste som drar til Øverelva/Øverdalen benytter seg av elvebåttransport, med den særegne og tradisjonelle motoriserte elvebåten som i dag brukes i noen av elvene i Nord-Norge og nord i Finland, Sverige og Russland.

Siden 2007 har Nordreisa kommune gjennomført flere tiltak for friluftslivsutøvere i området. Fra 2012 ble forvaltninga av Reisa nasjonalpark overtatt av et eget styre og sekretariat. Styret har stått for restaurering og opprusting av eldre anlegg i øvre Reisadalen, bygging av ei hytte (Sieimmastua), en gapahuk ved Mollisfossen, samt en ny gapahuk og en bussparkering (ved Øvre Kirkestilla). Det arbeides i 2024 med et konsept kalt «innfallsområde til Reisa nasjonalpark» hvor ideen er å skape et lettere tilgjengelig tilbud nærmere vei og utenfor nasjonalparken, som et alternativ til vandring langs elvestien i Øverdalen. Også i denne forbindelsen reiser spørsmålet seg, om hvor mye det er behov for eller ønskelig at man tilrettelegger. Vil tilrettelegging i et område såpass langt fra folk fleste ha noen hensikt, og hva er i så fall målet? Tilrettelegging for å skape en bedre opplevelse for de relativt få som benytter seg av området, eller tilrettelegging for å tiltrekke flere besøkende? Eller tilrettelegging for å skape et alternativ hvis turismen øker, altså avlaste selve nasjonalparken?

Figur 9.11

Bildet nederst viser Mollisfossen. Dette er attraksjonen som har flest besøk i Reisa nasjonalpark, med på det meste om lag 2000 besøkende registrert i 2020 (Foto: R. Benonisen). Bildet øverst viser et eksempel på tilrettelegging langs stien/Nordkalottruta/Historiske vandrerute som følger bredden av Reisaelva fra Kirkestilla / Saraelv til Imo-området (Foto: R. Benonisen)

Figur 9.12

Bildet viser Sarafossen med ca 100 meters fall ned i et juv. Et relativt lett tilgjengelig turmål bare 1km fra vei. Den ligger utenfor Reisa nasjonalpark og har betydelig mindre besøk enn sin storebror Mollisfossen ca. 20km lengre inn i Reisdalen. Det er ikke gjort tellinger, men anslagsvis opp mot 500 besøkende i 2022 (Foto: R. Benonisen)

Figur 9.13

Bildet viser Mollisfossen (269 m. fall). Mollisfossen ligger utilgjengelig til ca 18km fra nærmeste farbare bilvei. På det meste har det vært registrert om lag 2000 besøkende (2020). Ferdselen på Reisaelva har blitt betydelig redusert pga stopp i fiske og flere år med vanskelige forhold for elvebåttransport (Foto: R. Benonisen)

Tiltakene som er beskrevet over er gjort i henhold til Plan- og bygningslova og i er tråd med gjeldende arealplaner. Arbeidet rommer også flere mindre tiltak som faller inn under arealformålet «landbruks- natur, friluftsliv og reindrift», eller de representerer små tekniske inngrep uten krav til byggesaksbehandling, så som gapahuker, rasteplasser, opparbeidede stier, skilter, med videre. Prosessen representerer et samarbeid mellom ulike parter i feltet i tråd med myndighetenes ønsker og internasjonal praksis; verneområdene skal skape trafikk, men helst i sine randsoner og gjerne i samarbeid med ymse aktører.

Nordreisa-folk om tilrettelegging for friluftsliv

Som en del av et forskningsprosjekt om hvordan allemannsretten i dag er utfordret – *Locus* – intervjuet vi friluftslivsutøvere som bor i Nord-Troms (nærmere om prosjektet i Granås og Svensson 2022). Det er altså stemmene til dem som benytter seg av tilrettelegging som her kommer fram. En del hadde bodd i Nord-Troms hele sitt liv, andre var tilflyttere. Flertallet av informantene var eldre mennesker. Deres fortellinger ga et tidsperspektiv på friluftslivet. Det var ikke noe man drev med i deres barndom. De var mye ute og lærte seg ulike uteaktiviteter gjennom lek, mens de voksne alltid hadde et nytteperspektiv på naturaktivitetene – de gikk ikke på tur for turens skyld. Turgåing er altså noe informantene har startet med i voksenalder. De konstaterer og at slik utviklinga har vært i seinere år, blir det mer og mer tilrettelagt. Flere av dem vi snakket med har deltatt i dette arbeidet eller gjør det fortsatt, for eksempel gjennom å være med på Turlagets (DNT) eller grendelagenes aktiviteter, eller knyttet til Friluftsrådets arbeid.

Generelt var de vi snakket med positive til tilretteleggingen, det bidrar til å få flere ut, ble det sagt. De var også positive til universell utforming, at man tilrettelegger for folk med bevegelseshemninger eller spesielle behov. Flere poengterte at de hadde størst forståelse for stedsnær tilrettelegging, altså tiltak som gjorde det lettere for folk å utøve friluftslivsaktiviteter i hverdagen. Noen mente at tilrettelegginga burde verdiforankres og var kritiske til vekstideologien som synes å råde, også i det lokale friluftsrådet. Man bør ha en mening med det man gjør. Trenger man for eksempel å lage stadig flere merkede stier, stadig

nye Ut i Nord-mål, og en omfattende infrastruktur? De mest brukte stiene blir til veier, «som merkes som riksveier,» som en av informantene spissformulerte det. Andre mente at tilrettelegginga gjorde det for lett å utøve friluftsliv og at det å finne fram – navigere i terrenget – er en del av opplevelsen.

Informantene var også oppmerksomme på miljøimplikasjonene av tilretteleggingen; stiene representerer sår i terrenget, forårsaker erosjonsproblemer, forstyrrer dyr- og fuglelivet, og skaper trengsel, selv om det ikke er et stort problem i det meste av Nord-Troms. «Tilrettelegging er bra for folk, men ikke for naturen», ble det sagt. Det ble videre nevnt tilrettelegging gjort i regi av bygdelag; de plukker søppel, rydder og pynter på stier og rasteplasser, vedlikeholder skilt, bruer og parkeringsplasser – driver landskapspleie, for eksempel i Moskodalen (en sidedal til Reisadalen). Det ble også pekt på tilfeller hvor det manglet vedlikehold. Tilrettelegging i form av installasjoner fører som regel til behov for tilsyn og oppfølging. Ikke bare av installasjonene, men også av naturen som sådan. Tilrettelegging krever årvåkenhet, gjennomtenking og vedlikehold, ble det påpekt. Samtaler med en person som ledet en slik tilrettelegging viser at det er lettere å skaffe finansiering til nye tiltak enn til drift av eksisterende tiltak.

Tilrettelegging for friluftsliv er ikke uten konflikter. Informantene nevnte at man i Nordreisa har hatt en alvorlig konflikt mellom lokale saueiere og hundekjørerermiljøet (se Viken 2024). Dette er dermed en konflikt mellom næring og friluftsliv. Hundefolket tok for noen år siden i bruk gamle veier, blant annet fra krigen, til trening av hundespann. Dette utviklet seg til en treningsarena for opptil 200 hunder i uka, i et område på cirka seks kvadratkilometer. Noen steder har man drenert, noen veier er bearbeidet og gjort breiere, og ei bru ble laget over en bekk. Treninga foregår ved at hundespann, med opptil 20 hunder, trekker ATV-er (firhjulinger). Saueierne mente at hundefolket tok seg til rette i beitelandet deres, og at sauene ble skremt. Konflikten endte i rettsapparatet, og høyesterett bestemte at kommunen ikke kan fraskrive seg ansvar (for eksempel for arealplanlegging) for å vurdere eller å ta i bruk reguleringstiltak.

Andre konflikttemaer som ble nevnt er hyttebygging, som også påvirker beitenæringene, men så langt ikke et stort problem i Nordreisa. Fordi det er reindrift i Nord-Troms mente flere informanter at problemstillingene i regionen er mer komplekse enn andre steder. Når man lager en tursti må det tas hensyn til om området har en rolle i reindriften, eller som saubeite. Også som friluftslivsutøver med hund må man passe opp for beitedyr. Flere saue-

eiere pekte på hundeholdet som et irritasjonsmoment. Men noen har snudd det til næring. Arnøya i Skjervøy kommune er et yndet treningsområde for fuglehunder. Det er et spesielt rikt fugleliv (rype) på øya. Grunneierne har gjort forretning på dette, man betalte 200 kroner (i 2023) dagen for trening av en hund. Men helt konfliktfyllt er det ikke, også de som ikke skal trene hundene sine, bare går på tur, føler de må betale.

Friluftslivet er i vekst, på flere måter. Det blir «mer og mer butikk» ble det sagt. Og landskapet tilrettelegges for nye typer aktiviteter. Disse aktivitetene er stor sett skapt andre steder, mange av dem gjennom utvikling av nytt utstyr (se forrige kapittel). Med bedre og sikrere utstyr har toppskiaktivitetene økt betydelig. For eksempel er lyset fra hodelyktene blitt mye sterkere, noe som framskynder sesongstarten for skiaktivitetene. Det finnes flere firmaer som tilbyr skiguiding i fjella i regionen – Lyngen er et av de skiområdene med best rennomme blant skikjørere. Skikjøringa har blitt mer kommersiell – guiding, overnatting, salg av utstyr er en del av kommersialiseringa som muliggjør aktivitetene. I tillegg er terrengsykling i vekst. Flere av informantene uttrykte skepsis til den kommersielle utviklinga; friluftslivet fjerner seg stadig lengre fra grunnverdier som å nyte freden, friheten og naturen på dens premisser. Det «nye» friluftslivet er en jakt på fysiske utfordringer og spenning, ble det hevdet.

Noen informanter mente at forvaltning eller besøksforvaltning er et relativt nytt fenomen. Man drev ikke med slikt i deres oppvekst, påpekte de eldre informantene. Først og fremst er forvaltningsbehovet et resultat av alle maskinene som er brakt ut i naturen, ble det sagt. Tidligere var behandlninga av naturen mer skånsom, gårds- og skogsdrift med hest satte langt færre spor enn dagens tekniske hjelpemidler som stadig blir større og kraftigere, også de som tilrettelegger for friluftsliv. Utviklinga har skapt forvaltningsbehov som synes å stige proporsjonalt med teknologiutviklinga.

Avslutning

Dette kapitlet har beskrevet tilrettelegginga for friluftsliv i Nordreisa illustrert både med sentrumsnære tiltak og tiltak i verneområder, så vel i naturreservat som i en nasjonalpark. Kapitlet er en konkretisering av flere av temaene i for-

rige kapittel (kapittel 8). Samlet sett er dette en omfattende tilrettelegging som rommer innsats både fra ulike myndigheter, særlig kommunen og verneforvaltninga, og det halvoffentlige friluftsrådet og private aktører. Det er også pekt på samarbeid mellom aktørene. Flere ganger pekes det på dilemmaer knyttet til hvor langt man skal gå med tilrettelegging, og at tilrettelegging av og til fører til behov for ytterligere tiltak. Og hva er det med tilrettelegging som skaper trafikk?

Kapitlet har også referert en undersøkelse blant turfolk i Nordreisa, om hva de synes om tilrettelegginga i kommunen. For det første påpekte de eldre vi snakket med at dette med tilrettelegging er noe nytt. Dernest pekte de på at Nordreisa bød på mange muligheter, og at man kanskje tilrettela for mange steder i dag. Før bedrev man friluftsliv, uten varder, merkede stier og apper. De peker altså på flere av utfordringene knyttet til feltet. Det de tok opp, dreide seg om mange av de samme temaene som den generelle diskusjonen i forrige kapittel drøftet: økt trafikk, slitasje, ny teknologi og tendenser til kommersialisering. Noen var bekymret for utviklinga.

Referanser

- Granås, B. & Svensson, G. (2021). På reise med allemannsretten. *Arr Norsk idehistorisk tidsskrift*. <https://hdl.handle.net/10037/28907>
- Viken, A. (2024). Forvaltning og ikke-forvaltning av elv og skog i Nord-Troms. *Utmark*. <https://hdl.handle.net/11250/3138486>